

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vanja Sitar

Kriza predstavniške demokracije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vanja Sitar

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Kriza predstavniške demokracije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvaljujem se moji družini za brezpogojno podporo in ljubezen.

Najlepša hvala tudi mojemu mentorju za navdih nad politologijo.

Kriza predstavniške demokracije

Zaupanje v politično in politiko slabi. Politično predstavništvo, ki je ena izmed oblik demokracije, ne uživa več toliko zaupanja in širi nezadovoljstvo med državljani. Ljudje se sprašujejo, ali morajo nadzorovati svoje predstavnike pri tem kaj delajo, ali je odgovornost v taki razdrobljenosti sploh možna in ali ni že čas, da državljani lahko na odločanje vplivajo neposredno. Dojemanje demokracije in njenih procesov pri odločanju je zlahka presplošno in napačno. Ker demokracija med drugimi temelji tudi na izobraženih državljanih, je prav, da izvemo kaj je demokracija, kako sploh povezovati pojme različnih demokracij.

Ključne besede: predstavniška demokracija, politično predstavništvo, modeli demokracije, nezaupanje, neposredno odločanje.

Crisis of representative democracy

Confidence in the political and policy weakens. Political representation, which is one of the forms of democracy does not enjoy so much confidence and spreading disaffection among citizens. People are wondering whether they need to control their representatives taking what they do, or the responsibility of such fragmentation is even possible and whether it is time that the citizens can decide directly affected. Perception of democracy and its processes in decision-making is too general and can be easily misplaced. Because democracy is based inter alia on educated citizens, the right to learn what democracy is, how do combine the various concepts democracies.

Keywords: representative democracy, political representation, models of democracy, distrust, direct decision-making.

1	UVOD.....	6
2	METODOLOŠKI NAČRT.....	7
2.1	HIPOTEZA	7
2.2	STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	7
3	DEMOKRACIJA	8
3.1	ZGODOVINA DEMOKRACIJE.....	8
3.2	LASTNOSTI DEMOKRACIJE.....	10
4	MODELI DEMOKRACIJE.....	14
4.1	NEPOSREDNA DEMOKRACIJA.....	144
4.2	PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA	18
4.2.1	OBLIKE PREDSTAVNIŠTVA V PREDSTAVNIŠKI DEMOKRACIJI.....	211
5.	DOPOLNITEV PREDSTAVNIŠKE DEMOKRACIJE	23
5.1	REFERENDUM.....	23
6	SINTEZA UGOTOVITEV.....	26
7	ZAKLJUČEK.....	28
8	LITERATURA	30

1. UVOD

Razumevanje demokracije je na prvi pogled enostavno. Ljudje jo razumejo kot svobodo in zaščito posameznika v družbi. Pa je temu res tako? Med spoznavanjem političnih sistemov, njihovih lastnosti in delovanja sem spoznala, da je demokracija predvsem na prvem mestu zelo kompleksen pojem, ki pa ga v družbi uporabljamo presplošno. Pri dojetju demokracije moramo biti pozorni na diskurz, ki ga prinaša v času in prostoru. Največkrat razlikujemo med neposredno in posredno demokracijo. Prva sega v Antiko in omogoča neposredno participacijo ljudstva pri političnem odločanju, druga pa, imenovana tudi moderna demokracija, se je razvila v obliko političnega predstavništva, kot alternativa političnim sistemom v Evropi. Danes ima večina demokratičnih držav obliko predstavništva, kjer ljudstvo podeljuje svojo suverenost predstavnikom, ki za njihove glasovnice, tekmujejo na volitvah. Glede na globalno dogajanje po svetu, razmišljalo se je tudi že o globalni demokraciji, se države zopet zapirajo vase, ljudje zaradi nezaupanja vladam po svetu, težijo k večji politični participaciji, saj le tako lahko zagotovijo, da se volja ljudstva uresniči. Predstavniški politični model je izgubil zaupanje, zaradi izgube zaupanja v predstavnike. Politični sistem je v modernem času tako kompleksen sestav, še posebej če je demokratičen, saj zahteva pluralistične volitve in možnost delovanja interesnih skupin, ki vplivajo na politične odločevalce, da delujejo v korist le nekega elementa družbe, ne pa za skupno dobro. Tudi če je sistem demokratičen oziroma deluje po demokratičnih institucionaliziranih okvirjih, ni demokratičen, dokler se politični odločevalci ne odločajo za skupno dobro. Tako se pojavijo težnje po reformi predstavništva, seveda z dopolnitvijo elementov klasične demokracije, da se vzpostavi neposreden nadzor ljudstva nad delovanjem predstavnikov. Klasično orodje za neposredno participacijo in vključitev v odločevalski proces je referendum. S tem bi lahko ljudstvo postala svoja veja oblasti, ki bi še bolj uravnavala sistem ravnotežja moči.

2. METODOLOŠKI NAČRT

Metodološki načrt temelji na deskriptivni metodi in analizi sekundarnih virov. V svojem diplomskem delu bom analizirala razvoj demokracije iz njenih antičnih korenin skozi zgodovino, do razvoja moderne demokracije. Tako bom omogočila zgodovinski vpogled v ključne, prelomne trenutke razvoja ideologije demokracije in skušala prepoznati glavne značilnosti, ki jih je pridobivala skozi čas. Ko bom spoznala kaj pojem demokratičnosti sploh pomeni, bom lahko skozi teoretični del odgovorila na prvo vprašanj. V nadaljevanju se bom posvetila moderni predstavniški demokraciji in poskušala osvetliti probleme, ki jih tak sistem prinaša. Posvetila se bom analizi opredelitev različnih avtorjev, kako oni opredeljujejo moderno demokracijo. Ali je demokracija res absolutno pravilni politični sistem, ki zagotavlja sprejemanje kompromisov v nehomogeni družbi in ali je demokracija sposobna ohranjanja stabilnega okolja, ter kje so njene prednosti in slabosti. S tem si bom tudi postavila okvir za odgovor na drugo hipotezo ali je v krizi predstavniška demokracija. V zadnjem delu pa se bom posvetila pregledu podatkov, ali se povečuje uporaba referendumov, kot element neposredne demokracije in sicer ravno zaradi nezaupanja v predstavnike in vzpostavitve neke vrste nadzora nad njihovimi odločitvami.

2.1. HIPOTEZA

Hipoteza 1: *Ali je v krizi načelo demokratičnosti?*

Hipoteza 2: *Ali je v krizi predstavniška demokracija?*

Hipoteza 3: *Zaradi nezaupanja v predstavniško demokracijo, se povečuje uporaba referendumov.*

2.2. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Svojo diplomu bom razdelila na dva dela. V prvem, teoretičnem delu, bom predstavila razvoj demokracije vse od začetka pa do danes. Kateri so ključni zgodovinski momenti, da se je ideja demokracije razširila v oblikovanje političnega in družbenega sistema. Pregled različnih razmišljanj avtorjev, mi bosta osvetlila glavne pozitivne značilnosti, hkrati pa mi pokazali, kje so še možni popravki predstavniške demokracije. V drugem delu pa se bom osredotočila na referendum, kot eden izmed instrumentov neposrednega participiranja in odločanja, v kakšnem smislu pomaga državljanom, ali negativno vpliva na politično stabilnost predstavnštva. Tako bom po pregledu naredila sintezo, tistih točk kjer se nam poraja največ vprašanj, kaj bi bilo potrebno spremeniti in kako.

3. DEMOKRACIJA

Demokracija je pojem, ki se v družbi pojavlja že vse od časov antične Grčije in označuje sistem odločanja. Natančno Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja, da je demokracija politična ureditev z vladavino večine, ki varuje osebne in politične pravice vseh državljanov (SSKJ). Če hočemo pojem demokracija razumeti v današnjem kontekstu, moramo narediti pregled, kaj je pomenil v preteklosti. Namreč pojem se v pomenu razlikuje od samega časa in tudi teritorija oziroma okolja v katerem deluje. Demokracija je namreč splet različnih lastnosti, od vrednot, načinov odločanja, participiranja, pravic, kar pa se je na podlagi človekovih izkustev tudi spreminjalo. V nadaljevanju poglavja bom opredelila različne modele demokracije, ter tako prikazala različno pojmovanje demokracije, ki jo pogosto ne razlikujemo in je tako pojem demokracija presplošen. V zadnjem delu pa bom pozornost namenila predvsem posredni in neposredni demokraciji. V pregledu pozitivnih lastnosti in kritik obeh, bom poskušala osvetliti problem današnje predstavniške demokracije, ter predvsem kako sta ena in druga oblika povezani.

3.1. ZGODOVINA DEMOKRACIJE

Prvi zametki demokracije kot jo poznamo danes, sega v antični čas Grških filozofov in mestnih državc polis. Takrat se pojavi prva oblika neposredne demokracije, ki je odločanje o skupnem dobru prepustila ljudstvu. Vendar pa pojem ljudstvo v tistih časih ni zajemal vseh, mednje so spadali le polnoletni, svobodni moški, ki jim je bila podeljena aktivna politična pravica. Vsi ostali v politično odločanje niso smeli biti vpleteni (Srunk 1995). V tem času sta svoje mnenje, o tej novi obliki odločanja, oblikovala tudi velika misleca tistega časa Platon in Aristotel. Prvi se z »modelom« ni strinjal, saj je nekoga, ki vodi oblasti, videl kot razsvetljenega. Tako je Platon nakazal neravnodušnost do politične oblasti in zahtevo po spremenjeni življenjske oblike oblastnikov (Platon 1976). Aristotel pa je v tej obliki videl spodbujanje moralnega vedenja državljana in človeka samega, ter zagovarjal edukacijo v sistem. Tako smo lahko priča vpeljevanju politične misli in vrednost v družbeni sistem in s tem posledično oblikovanju novega političnega sistema (Aristotel 2010). V Atenah so tako delovali po načelih, da vlada tisti, ki ima državljanstvo; da je vsak državljan del državnega življenja; da privatno in kulturno poteka v strpnosti; da so zakoni enaki za vse ter da so vsi enaki pred zakonom; visoka prisotnost vloge literature (Heywood 1997). Kasneje, ko se je zametek ideologije prenesel na Rimsko cesarstvo, so nadgradili sistem v predstavniško demokracijo ter tako omogočili razvoj republiki (Srunk 1995).

V obdobju srednjega veka smo bili priča številnim spremembam in utrjevanja držav pod monarhijo, a je že v 10. stoletju, zaradi obrambe kristjanov pred muslimani, prišlo do težnje predstavniške demokracije. Seveda je ne moremo kar tako poimenovati predstavniška demokracija, vendar je po zahtevi vzpostavitvi trikotnika kralj – cerkev – nižje plemstvo, prišlo do vzpostavitve zametka parlamenta (Kean 2009). Kasneje v takratnem obdobju je vladal fevdalni sistem, pod katerim verjetno ni bilo ničesar, kar bi lahko pojmovali demokracija oziroma demokratično. Ponovno obuditev demokracije lahko opazimo ponovno v 17. in 18. stoletju in sicer v obdobju Francoske revolucije. Po nepokorščini in uporuh monarhiji in kralju Ludviku XVI. je ljudstvo zahtevalo svoje pravice in podprlo Narodno skupščino pri razglasu Deklaracije o človekovih pravicah, ter razglasilo prvo francosko republiko (Ferfila 2009). Francoska revolucija je, kot alternativo omejevanja moči monarhom, prinesla ločitev oblasti na tri dele. Tako je bila v družbeni sistem vrednot vpeljana tudi vladavina prava, sistem pravil, ki so za vse enaka. V tem času pomembna politična filozofa, Thomas Hobbes in John Locke razmišljata o odnosu država – posameznik, na podlagi človekovih pravic. Oba izhajata iz naravnega stanja človekovih pravic. Hobbes zagovarja vsemogočno državo, ki je nosilec suverene oblasti, podeljena s strani ljudstva, ki se ji podredijo, saj le tako lahko presežejo tekmovalni boj za preživetje (Adams 2003). Locke pa pravice razdeli na naravne in dane od vladarja. Prve naj bi se razvijale in spodbujale preko družbene pogodbe, saj bi z njo vzpostavili institucijo odločanja v konfliktih. Z Hobbesom se razlikujeta pri pogledu na suverenost pri tem, da Lock suverenost še vedno smatra v roki ljudstva, čeprav je bila podeljena vladarju. Če je tako ljudstvo nezadovoljno, imajo pravico do upora, saj odločitve niso legitimne in potem takem so predstavniki zamenljivi (Adams 2003).

V tem času pa so se dogajale tudi tenzije v odnosih med oblastjo in ameriškimi kolonijami Velike Britanije, ter zahteva po lastni suverenosti kolonij. Vzrokov za to je bilo nešteto, glavna težnja kolonij pa je bila svoboda, zlasti ekonomska. To je izrazil tudi Hamilton v Federalistu, ko je zapisal, da so ključni pri razmerju posameznik in država ali pri mednarodnih razmerjih ključnega pomena materialni interesi (Bibič 1992). Federalisti, predstavniki zagovarjanja dekoncentracije politične moči, so si prizadevali za uvajanje novega političnega sistema, ki temelji na dogovarjanju o razmerjih moči med državo in posameznikom. Tako so v Združenih državah Amerike, ob njenem osamosvajanju, zasledovali cilj enakosti med vsemi posamezniki, ter varovati njegovo svobodo, saj je zaščita posameznika hkrati tudi zaščita sistema (Hirsch 1986). Toda v Madisonovem eseju št. 10 lahko opazimo dobro razmišljanje, kaj se zgodi v primeru, ko dominantni interes prevlada nad ne tako manjšim delom ljudstva. Tako naj bi večina

omogočala žrtvovanje blaginje ostalih. Tu zaključimo, da federalistom le ni bila tako pomembna demokracija, vendar le zaščita posameznika (Madison in Jay 1982). Federalisti so tudi zavračali neposredno demokracijo Rousseauja, saj so v republiki videli najmočnejšo zaščito individuala, le tako pa so lahko dosegli želeno svobodo.

S tem pa so se počasi a vztrajno pojavljale težnje po ustanovitvi nacionalnih držav in čedalje večji demokratičnosti in svobodi, ko so se zaradi težnje po ozemljih in moči, zgodile dve svetovni vojni. V Evropi smo bili priča vzponu nacionalizma ter fašizma in s tem tudi številnim kršenjem človekovih pravic, ki še danes veljajo za vzporednico demokracije. Potekal je boj proti totalitarističnim režimom, proti kršenju človekovih pravic in za legitimno svobodo narodov. Čeprav se je veliko držav v tem stoletju osvobodilo in so mogoče že prevzeli demokratične lastnosti, je bila večina držav še vedno pod avtokratskimi režimi ali pa so se nazaj vrnili. Je pa zato bil bolj uspešen zadnji val, ki je potekal med hladno vojno. V večini držav je civilna družba izpodrinila avtokrate, ter začela zasledovati cilje demokracije oziroma jih še nadgrajevala (Huntington 1991).

Po kratkem zgodovinskem pregledu in ključnih trenutkov v zgodovini, ki so postavili temelj demokraciji kot jo poznamo danes, lahko zaključimo, da je demokracija povezana z naslednjimi pojmi:

- sistemom vladavine nepriviligiranih,
- depriviligirana in nehierarhična družba, ki temelji na enakih možnostih,
- sistem odločanja na podlagi večine
- sistem vladanja z nadzorovanjem večine, ki varuje interese in pravice manjšin
- zasledovanje socialne enakosti
- oblika vladavine, v kateri ljudje vladajo sami sebi, brez profesionalizacije politike
- zasedanje položaja skozi tekmovanje na volitvah
- sistem, ki služi interesom ljudi (Heywood 1997)

3.2. LASTNOSTI DEMOKRACIJE

Z zgodovinskim pregledom smo ugotovili, kako počasi se je izoblikovala ideologija demokracije in na čem temeljijo njeni temelji. Pojem je v tem času še splošen in se opredeljuje kot vladavina večine, ki preko predstavnikov zastopa skupne zadeve ljudstva in to počne v njihovo korist. Če

pa hočemo to kompleksno strukturo razumeti, pa je smiselno, da izpostavimo še nekaj lastnosti demokracije, ki nam kasneje pomagajo oblikovati modele.

Če demokracijo jemljemo kot politični sistem, je seveda potreben okvir na katerem deluje, torej državo, ki obsega svoj suveren teritorij, ljudstvo, za katerega sploh deluje in pa institucionalizirana pravila, ki zagotavljajo red in enakopravnost. Slednja so se, kot je bilo razloženo že v prejšnjih poglavjih, izoblikovala počasi, skozi čas. Danes so poleg doslej naštetih lastnosti zelo pomembne naravne človekove pravice, katerih kršenje oziroma preprečevanje le tega, dober pokazatelj demokratičnosti države, sčasoma pa tudi družbe.

O demokraciji je veliko zapisal Robert A. Dahl (1989), ki je imel idejo in vizijo o elementih demokracije, ki so politično enakovredni ter kolektivno suvereni in imajo vse možnosti da vladajo sami sebi. Vrednote, kot so svoboda, zaščita skupnih interesov ter človeški razvoj so baza demokraciji. Opredelil je tudi osem pravil za delovanje demokracije:

- svoboda združevanja
- svoboda izražanja
- volilna sposobnost
- sposobnost in izvoljivost javne uprave
- obstoj alternativnih virov informacij
- formiranje institucij na podlagi volilnih glasov
- pravica do političnega tekmovanja
- svobodne in pošne volitve (Dahl 1989)

Dahl kot temeljno značilnost izpostavlja zmožnost oblasti, da se na podlagi politične enakosti odziva na interese državljanov, ter jih vzame v obzir. Tako je oblast dolžna zagotavljati možnosti izoblikovanja lastnih prioritet; da se predstavijo ostalim in se omogoča kolektivno ukrepanje, ter ravnati tako da bodo imeli vsi enak vpliv na delovanje oblasti, brez diskriminacije (Dahl v Della Porta 2003).

Tudi Aristotel enakost šteje kot ključni element, saj v svojem delu Politika zapiše: »Najbolj pristna je demokracija, ki nosi to ime predvsem zaradi v njej prevladujoče enakosti: to je tisto kar v tej državi narekuje zakon – da revni niso nič bolj podrejeni kot bogati; prav tako vrhovna oblast ne sme biti v rokah nikogar med njimi, oboji naj si jo delijo. Kajti če sta svoboda in enakost, kot nekateri predpostavljajo, bistvo demokracije, mora biti vsak del oblasti vsem enako

dostopen; ker je ljudstvo v večini in ker je tisto, o čemer glasujejo, zakon, sklepamo da je ta država demokratična« (Aristotel v Dahl 1997).

Held enakosti pripiše še nekaj lastnosti demokratičnega sistema. Mnenja je, da mora sistem zagotavljati enake možnosti za izražanje preferenc na končni izid, torej učinkovito participacijo. Zagovarja tudi, da se morajo državljani informirati o področju na katerem participirajo, da mora Demos imeti končni nadzor nad zadevami o katerih se odloča, ter o inkluzivnosti demosa (Held 1989).

Kot vidimo, se demokracija predvsem nanaša na razmerje med vladanimi in vladajočimi. Lukšič (2009) pravi, da je pravi demokratičen sistem pravil vsak, v katerem se predstavniki ljudstva sposobni presoditi, kaj je javno dobro, ter ga poskušati ohranjati in ustvarjati. Sistem pravil lahko zagotavlja odgovornost vladajočih vladanim, vendar če vladajoči niso sposobni oblikovanja politik v skupno dobro, potem tak sistem ni demokratičen. V svojem članku tudi opisuje razdelitev institucionalnih pozicij vladajočih in sicer na pasivni in aktivni vidik. Pri prvem so vladajoči izpostavljeni nadzoru volivcev, interesnih skupin, pri aktivni pa se trudijo ne le za glasove, vendar tudi za spodobnost oblikovanja in implementacij politik, katere posledica je razvoj politične skupnosti (Lukšič 2009).

Demokracijo lahko torej dojemamo ali kot neko obliko vladavine, ki ljudem z določenimi pravicami in institucijami omogoča vpletenost v politično upravljanje, ali kot lastnost procesa odločanja, ki sledi željam in potrebam večine, ali pa kot nek sistem ponotranjenih vrednot, kjer ljudstvo in oblast zasledujeta enakost in svobodo (Ballamy in Castiglione 2000).

V nadaljevanju se lahko dotaknimo tudi zagotavljanje človekovih pravic v demokratičnem sistemu. Sørensen (1993) pravi, da sta demokracija in človekove pravice dve strani istega kovanca. S to razlago pokaže, da sta medsebojno povezana.

Stopnja demokracije se v posamezni državi večinoma pokaže po tem, kakšna je reakcija države na kršenje človekovih pravic, njihovo sankcioniranje in njeno vnaprejšnje vzdrževanje okolja človekovih pravic (Pavčnik 1997).

Prva generacija človekovih pravic je nastala iz potrebe, da se posameznika – človeka zaščiti pred samovoljo države oziroma njenih individualnih nosilcev. Te vrste človekovih pravi običajno pojmujejo svoboščine, na primer svoboda veroizpovedi ali pa svoboda tiska. Prvi generaciji človekovih pravic se je država dolžna vzdržati od določene akcije, medtem ko je pri drugi generaciji pravic, to je pri ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, država dolžna pozitivno

ukrepati. Državi je, povedano z drugimi besedami, naloženo, da zagotavlja družbene pogoje za neke minimalne standarde na področjih izobraževanja, zaposlenosti, zdravstvene oskrbe in socialne varnosti. Očitno je da je element časa pri drugi generaciji mnogo bolj raztegljiv kot pri prvi, kjer je potrebno, da država v relativno kratkem času zagotovi spoštovanje temeljnih svoboščin. Pri tretji generaciji, ki jo pogosto imenujemo »solidarnostne pravice«, na primer do miru, razvoja in čistega okolja, imamo pa opravka s pravicami, ki jih je mogoče zagotoviti v šele daljšem časovnem obdobju« (Rizman 1992).

Tudi Siaroff (v Ferfila 2008) je podrobno analiziral, katere so značilnosti popolnega modela demokracije. Trdi da so za zagotavljanje popolne demokracije pomembni naslednji elementi:

- Svobodne in poštene volitve – sistem mora omogočati pluralistično in enakovredno tekmovanje za politične glasove, biti pa morajo tudi pogoste;
- Funkcionarji in predstavniki morajo sestavljati odgovorno vlado – odločitve morajo biti sprejete transparentno, predstavniki odgovarjajo volivcem, obstajati mora civilna kontrola vojske;
- Civilne pravice in svoboščine – ljudstvo ima svobodo izražanja, vključno z komentiranjem oblasti. To je glavna alternativa informacijam, ki prihajajo od oblasti in so lahko uporabljene kot propaganda za uveljavljanje njihovih interesov;
- Enake možnosti političnega participiranja – tako kot pasivnega, tudi aktivnega. Volilno pravico bi morali imeti vsi, ter vsi enakovredne glasove;
- Zagotavljanje implementacije politik, bi moral izvajati dober aparat javnega sektorja –
- absolutna vladavina zakona in delujoč sodni aparat.

Ne smemo pa pozabiti še enega pomembnega elementa, ki odloča o celotnem delovanju demokracije, to so državljani. Obstoj demokracije je pogojen z vedenjem državljanov, koliko se sploh zanimajo za javno življenje, ter koliko so jim pomembne njihove svoboščine. Tukaj v ospredje stopa individualizem državljanov, kako gleda iz sebe in svojih interesov, ki jih poskuša uresničiti (Lefort 1999). Rutar (2003) pravo demokracijo vidi v oblikovanju alternativ pri vsakemu državljanu posebej, tako bi bili državljani kreativni, ne pa da samo izbirajo med že vnaprej določenimi načrti.

Walter Lippman (v Rutar 2003) pravi, da če hočemo govoriti o demokraciji, morata biti vzpostavljena dva mehanizma in sicer prvi se nanaša na družbeni razred, ki ima posebno vlogo, saj naj bi bili to pametni in odgovorni ljudje, ki imajo možnost odločanja, drugi mehanizem pa

se nanaša na ostale državljane, na »čredo«, ki je v resnici pasivna, sicer opazuje ter se na toliko časa s čim strinjajo, vendar je odločevanje prepuščeno v roke elit.

4. MODELI DEMOKRACIJE

Demokracijo v osnovi delimo na podlagi neposrednega in posrednega predstavnštva. Ta delitev se nanaša na podeljeno suverenost ljudstva njihovim predstavnikom, vendar pa se je tudi znotraj teh dveh delitev skozi čas oblikovalo več modelov. V nadaljevanju bom analizirala modele demokracije po Davidu Heldu, ki je tudi izhajal teh dveh osnovnih delitev -klasična in moderna demokracija- in bom še pobližje predstavila odnose o katerih je govoril Dahl, ter poskušala ugotoviti vzroke zakaj je prišlo do oblikovanja takega modela.

4.1. NEPOSREDNA DEMOKRACIJA

Neposredna oziroma klasična demokracija ima svoj izvor v Atenski demokraciji. Začetek neposredne demokracije lahko dobro opišemo z znamenitim nagrobnim govorom, ki je bil pripisan Perikleju (v Held 1989, 60):

Naj povem, da naš sistem ne posnema institucij naših sosedov. Prej gre za to, da je naš sistem model za druge, kot da bi posnemali kateregakoli drugega. Naša ureditev se imenuje demokracija, ker je oblast v rokah vseh ljudi in ne manjšine. Ko gre za reševanje zasebnih sporov, je vsakdo enak pred zakonom; ko gre za postavljanje ene osebe pred drugo na položaj javne odgovornosti, ne šteje pripadnost določenemu razredu, temveč dejanska sposobnost, ki jo človek poseduje. Dokler more služiti državi, ni zaradi svoje revščine nihče odrinjen na politično obrobje. Prav tako je kot je svobodno in odprto naše politično življenje, je svobodno in odprto tudi naše vsakodnevno življenje v naših medsebojnih razmerjih./.../ V zasebnem življenju smo svobodni in tolerantni, vendar pa v javnih zadevah spoštujemo zakon. To nam narekuje naše globoko spoštovanje. Pokorni smo tistim, ki smo jih postavili v položaj oblasti; spoštujemo zakone same, posebno tiste, ki ščitijo tlačane, in tiste nenapisane zakone, za katere je potrjeno, da jih je sramotno kršiti./.../ Mi Atenci sprejemamo odločitve v politiki samo ali pa jih podvržemo temeljiti razpravi. Ne mislimo namreč, da obstaja nezdržljivost med besedami in dejanji. Najslabše je planiti v akcijo, ne da bi prej temeljito pretresli posledice.

Klasični modeli

Antična demokracija

- Vzrok: težnja po politični enakosti
- Značilnosti: neposredno sodelovanje pri zakonodajnih in sodnih funkcijah; suverena oblast pripada skupščini državljanov; oblast ureja vse skupne zadeve mesta, neposredne volitve s pomočjo žreba, rotacij; državljani in javni uslužbenci so enaki; posameznik ne more dvakrat opravljati iste službe; plačilo javnih služb in kratki roki položaja.
- Pogoji izvajanja: majhna mestna država, ekonomija temelji na suženjstvu, da se lahko državljani ukvarjajo z vladovanjem, ženske opravljajo opravila, da se lahko moški ukvarjajo z javnimi zadevami; državljanstvo je omejeno na malo število (Held 1989).

Pri prvem klasičnem modelu, Antični demokraciji, je zaznati povečano željo državljanov pri politični participaciji in procesu odločanja. Zato ta model demokracije stremi le k enakem političnem položaju, ki ga prej niso imeli, saj bi le tako lahko zadovoljili potrebe vseh družbenih slojev. Antični model je res da čisti ideal politične ureditve, vendar se srečujemo z vprašanje, ali je smiselno primerjati današnje družbene in politične razmere s tem modelom. Danes je potreben velik konsenz med različnim in zelo številčnim prebivalstvom in državljani.

Liberalno-protektivna demokracija

- Vzrok: zahteva državljanov po zaščiti pred voditelji in drug pred drugimi
- Značilnosti: suverenost pripada ljudstvu, vendar je podeljena predstavnikom, s čimer legitimno opravljajo politične odločitve; tekmovalnost med možnimi voditelji, strankami, tajne in regularne volitve; vladavina večine; institucionalna osnova za vodenje in prevzemanje odgovornosti; državne oblasti so neosebne in ločene na tri dele; ločitev države od civilne družbe; interesne skupine; zagotavljanje človekovih civilnih in političnih pravic in svoboščin
- Pogoji izvajanja: politično avtonomna družba; privatna lastnina, razširjen obseg nacionalne države; tržna in konkurenčna ekonomija (Held 1989).

V drugem modelu se že pojavi politično predstavništvo, kjer ljudje podelijo svojo suverenost odločanja izbranemu predstavniku in pričakujejo, da se vzpostavi sistem, ki jih ščiti pred sistemom samim in pred absolutno koncentracijo moči v eni točki. Tako se oblast loči na tri dele, zaradi zaščite interesov državljanov. Državljanji svoj glas oddajo skozi institucionalizirana pravila, tako da model zagotavlja enakost tudi pred zakonom.

Radikalni model razvojne demokracije

- Vzrok: državljani bi morali uživati politično svobodo, ter tako sodelovati pri skupnem razvoju.
- Značilnosti: ločeni zakonodajni in izvršni funkciji; magistrati in administratorji imajo izvršni položaj, ki so določeni z žrebom ali neposrednimi volitvami; zakonodaja je določena s strani neposredne participacije državljanov, kjer je zaželeno soglasje, vendar v nasprotnem primeru obvelja pravilo večine.
- Pogoji izvajanja: državljanstvo odvisno samo od posedovanja lastnine; male neindustrijske skupnosti; razpršitev lastnine; ženske skrbijo za gospodinjstvo, ter tako omogočajo moškim ukvarjanje s politiko (Held 1989).

Radikalni model razvojne demokracije kaže na to, da je pogoj za doseganje skupnih ciljev podeljevanje politične svobode državljanom, saj je le tako omogočen konsenz družbe, ki pa je pri tem modelu več kot zaželen. Državljanom je omogočeno sprejemanje zakonodaje na neposreden način, vendar se tu še vedno pojavlja vprašanje inkluzivnosti ljudstva. Kdo, na kakšen način in zakaj lahko odloča. V tem modelu, kot pri drugih klasičnih, še vedno izključuje del prebivalstva države, saj je državljanstvo podeljeno še vedno samo moškim.

Liberalno-razvojni model demokracije

- Temelj: participacija je ključna za zaupanje vrednega, napredujočega ter informiranega državljanstva in seveda za zaščito lastnih interesov.
- Značilnosti: predstavniško vladanje s ustavnim nadzorom ter proporcionalnim volilnim sistemom, s splošno volilno pravico, ločitev med javno birokracijo in predstavništvom; vključevanje državljanov v različne segmente vladanja in sicer z glasovanjem.
- Pogoji izvajanja: ločitev javnega od zasebnega; sistem konkurenčne tržne ekonomije; možne oblike lastništva in privatne lastnine; politična emancipacija žensk s še vedno tradicionalno vlogo v družini; model nacionalne države z mednarodnimi odnosi (Held 1989).

V liberalno razvojnem modelu je, kot pri prejšnjem, enako opaziti dolgoročni cilj razvoja družbe, z elementom zaupanja ljudstva, ter njegovega stalnega informiranja in izobraževanja. Ker se je z zgodovino pojavilo tržno gospodarstvo, težnja po zasebni lastnini in maksimiziranju materialnih dobrin, je bila tudi težnja po zaščiti le-te čedalje večja. Tako se vzpostavi vrhovni zakon, ki bdi nad vsemi drugimi in državljanom zagotavlja neodtujljive pravice zasebnega in pravice do lastnice.

Neposredni model demokracije

Socializem

- Temelj: svobodni razvoj posameznika in posledično tudi vseh; konec izkoriščanja ter ekonomska in politična stabilnost
 - Značilnosti: komune ali sveti regulirajo javne zadeve, kjer so odnosi urejeni hierarhično; možnost odpoklica, pogoste volitve; mezde delavcev niso veliko manjše od javnih uslužbencev; nadzor ljudske milice nad skupnostjo, z namenom ohranitve politične ureditve.
 - Pogoji izvajanja: delavski razredi so si enotni, s tem porazijo buržoazijo in odpravijo razredne privilegije; ideja o prostem času, zato je potreba po produkcijskih silah osnovna, združevanje države in družbe (Held 1989).

Komunizem

- Temelj: svobodni razvoj posameznika in posledično tudi vseh; konec izkoriščanja ter ekonomska in politična stabilnost
- Značilnosti: samoregulacija; kolektivno vodenje javnih zadev z konsenznim načinom odločanja, administrativne naloge so dodeljene po principu rotacije, oborožene sile so nadomeščene z samonadzorom.
- Pogoji izvajanja: ni ostankov razredov; odpravi se privatna lastnina, s tem pa tudi pomanjkanje; konec družbene delitve dela in odprava trga (Held 1989).

Held je v svoje modele klasične demokracije vključil tudi neposreden model, ki se deli na socializem in komunizem. Kot alternativa tržnemu sistemu, ki lahko povzroča velike neenakosti v družbeni shemi, ne glede na to da naj bi vsi imeli enake možnosti pridobivanja zasebne lastnine, neposredna modela demokracije to splošno zavračata. Težita k ekonomskemu neizkoriščanju, saj le tako lahko država zagotovi enakost vseh, ki je v demokraciji tako pomembna. Poskušata odpraviti vladajočo buržoazijo, elito, ki diktira državljanom, na način hierarhično urejenih odnosov, točno vnaprej določene odgovornosti. Socializem zagovarja prostočasnost, saj s tem zagotavljaš državljanom dovolj časa za razmišljanje o političnem. Tu lahko potegnemo vzporednico z atenskim modelom demokracije, ki ravno s prostim časom zagotavlja filozofom, da razmišljajo o političnem in političnih odločitvah. Komunizem in socializem imata drugačno zasnovo filozofije ravno zaradi drugačnega organiziranega trga. V vseh ostalih modelih državljani težijo k maksimiziranju svojih lastnih dobrin in so tako še vedno

obrnjeni proti sebi, čeprav jim država omogoča politično participacijo in vključenost v proces odločanja. Pri socialističnem in komunističnem modelu pa so državljani usmerjeni v skupno dobro države in s tem tudi državljanov in le tako je lahko demokracija usmerjena v enakost. Odnos med državo in državljani pelje v obe smeri, jaz za državo in država zame.

4.2. PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA

V moderni družbi in demokraciji je predstavništvo pojmovano kot prenos odločitve iz enega elementa družbe na drugega. Prvi element zaupa drugemu, da se bo pri oblikovanju in odločanju o družbenih problemih, odločil njemu v prid. Ta prenos naj bi bil institucionaliziran, torej zanj veljajo neka točno določena pravila in mehanizem za prenos, so v modernem svetu demokratične volitve.

Brezovšek dodaja da je politično predstavništvo proces medsebojnega sodelovanja in kompromisov, med vladnimi predstavniki in stališči ter potrebami ljudstva (Brezovšek v Rangus in Zajc, 2010). Tako je omogočeno, da velike, heterogene, moderne družbe dosežejo skupni jezik.

Pri predstavniki demokraciji so ključni odnosi med oblastjo in družbo, kar sem že omenjala v prejšnjih poglavjih. Tu se je, za razumevanje teh odnosov, smiselno vprašati, na kakšen način se podeljuje pooblastilo in na kakšen način so ti pooblaščenca odgovarjajo. V sistemu je potrebno najti ravnovesje med odvisnostjo ljudstva od pooblaščenca in njegovo svobodo pri odločanju.

Moderni modeli

Kompetitivno elitistični

- Temelj: model za izbiranje sposobne politične elite, ki je zagotavlja oblikovanje nujne zakonodajne in administrativne odločitve, ter ovira ekscesom političnega vodstva.
- Značilnosti: Parlamentarna oblika vladavine, z močno izvršno oblastjo; kompetitivnost političnih strank in elit; politika je strankarsko usmerjena in prevladuje nad parlamentom; birokracija je dobro organizirana administracija in mora biti neodvisna; politična moč je omejena z ustavo.
- Pogoji izvajanja: industrijsko usmerjena družba; slabo informirano volilno telo; tolerira se različnost mnenj; pojavi se sloj ekspertov in izobražencev; razdrobljen vzorec političnega konflikta (Held 1989).

Filozofija elite je usmerjena v dobro izobražene državljane, ki poznajo politične in družbene problem in rešitve bolj kot državljani, ki pasivno participirajo oziroma oddajajo glasove. Tu se srečamo s prvim navskrižjem demokracije, ki je enakost. Enakost pred zakoni, enakost v družbi. Čeprav so odnosi bili odnosi tudi v preteklih modelih hierarhični, vendar niso bili »superiorni«, kot nekaj več, kot nekdo ki vlada neizobražencem, ki niso sposobni vleči pravih odločitev. Mogoče pa jim to le ni omogočeno. Tu pa se mi tudi pojavi vprašanje, kako boš reševal težave »navadnih« državljanov, če sebe vidiš kot nekaj več, potem so tudi tvoji problemi in interesi vredni več od ostalih? Tu pade enakost obravnavanja.

Klasični pluralistični

- Temelj: zagotavlja zastopanost različni družbenih skupin; preprečuje nedovzetno državo.
- Značilnosti: zagotovljene so državljanske pravice (svoboda izražanja in organiziranja, en človek – en glas); vzpostavitev sistema ravnotežja moči in nadzora nad vsemi vejami oblasti; pluralističnost interesnih skupin; ustavna pravila so temelj politične kulture; kompetitivni volilni sistem z minimalno dvema strankama.
- Pogoji izvajanja: moč je razporejena med številne družbene in interesne skupine; sredstva so razpršena po celotni populaciji; zagovarja se konsenzualno odločanje, aktivni člani uravnovežijo politično stabilnost namesto pasivnih (Held 1989)

Pluralizem omogoča tudi neslišanim interesnim in političnim skupinam, da sodelujejo pri odločevalskih procesih oziroma vsaj podajajo mnenje, preko katerega se lahko odločajo politični predstavniki. Pluralizem je določen z zakonskimi okvirju, tako da daje pravico aktivne participacije v družbi. Iz tega se razvijejo tudi politične stranke, ki imajo pravico do tekmovanja za oblast in mandata v predstavnštvu. S tem naj bi bilo razširjeno zajetje različnih družbenih mnenj in enakost pri boju za oblast.

Neopluralizem

- Temelj: neopluralizem ima enake temelje kot klasični pluralizem.
- Značilnosti: zagotovljene so državljanske pravice (svoboda izražanja in organiziranja, en človek – en glas); vzpostavitev sistema ravnotežja moči in nadzora nad vsemi vejami oblasti; kompetitivni volilni sistem z minimalno dvema strankama; izvajajo se pritiski s strani posameznih skupin, politična volja pa se obrne v korporacijsko stran; država skrbi za svoje interese in posameznih sektorjev; institucionalna pravila delujejo v smeri različne politične kulture in neenakih finančnih sredstev.

- Pogoji izvajanja: kompetitivni model za izborite moči; skromna sredstva preprečijo državljanom vključenost v aktivno politično participacijo; družbeno – ekonomska moč omejuje politične izbire; vlada pa je premalo odprta (Held 1989).

Enako kot pri klasičnem pluralizmu, zasnova modela izhaja iz državljanskih pravic, ki omogočajo tako pluralistično delovanje skupin in posameznikov. Tu pa se lahko ustavimo pri dvomu, kakšni so pogoji aktivnega participiranja. Zaradi neenakih materialnih in družbenih položajev, je lahko otežkočen aktivni boj za položaj, saj se podeljevanje suverenosti dogaja skozi element glasovanja oziroma volitev. V kolikor si prizadevaš za čim večje število glasov, si primoran vzpostaviti nek načrt informiranja volivce, da pa ga lahko implementiraš, moraš za lastno oglaševanje imeti dovolj ekonomskih sredstev in družbenih povezav. V kolikor si premajhen in ne dosežeš dovolj velikega kroga volivcev, si izgubil že na začetku.

Legalna demokracija

- Temelj: posameznik je zaščiten in svoboden pred arbitrarno oblastjo z vladavino večine; politično in ekonomsko življenje je vladavina večine omejena z vladavino zakona
- Značilnosti: država ima ustavni okvir, na osnovi angloameriške politične tradicije in z delitvijo oblasti; v civilno družbo in njeno zasebnost je država vpletena čim manj, najboljše pogoje za delovanje ji omogoča prosti trg.
- Pogoji izvajanja: liberalna načela spremljajo politične odločitve; omejene so vloge interesnih skupin; odprava administrativnih nesmislov in minimalizacija kolektivism (Held 1989).

V legalni demokraciji se pojavlja težnja po čim manjši vlogi države in administracije v zasebnem življenju državljana. Temelji na prostem trgu, ki regulira življenje posameznika. Vladavina večine odloča o političnih in ekonomskih odločitvah, vendar le to mere, kjer je to določeno z zakonom. Ne omogoča zadostnega vključevanja interesnih skupin in s tem zavira politično odločanje državljanov. Legalna demokracija tako temelji na tržnem modelu.

Participativna demokracija

- Temelj: družba vzgaja smisel za učinkovitost na političnem področju; obravnava kolektivne probleme in je sposobna spodbujati državljani k participaciji z dobro informiranostjo.
- Značilnosti: državljani so vključeni v neposredno participacijo, ko gre za urejanje ključnih družbenih problemov in institucij; neposredna odgovornost strankarskih

uradnikov; parlamentarna ali skupščinska oblika političnega sistema; odprta vrata za preizkušanje novih političnih alternativ (Held 1989).

Participativna demokracija zahteva izobraženost državljanov o družbenih in političnih problemih. Le z dobro izobraženostjo je lahko dosežena legitimnost odločitev in tudi seveda z čim večjo vključenostjo družbe. Zagotavlja naj bi se politična odgovornost odločevalcev, volivci pa dobro delo nagradijo z še enim mandatom in obratno.

4.2.1. OBLIKE PREDSTAVNIŠTVA V PREDSTAVNIŠKI DEMOKRACIJI

Politično predstavništvo ima v modernih demokracijah točno določen institucionalen okvir. Della Porta (2003) predstavništvo vidi različno; kot nekakšen mandat, kjer je predstavnik delegat in je usmerjen k pravnemu pojmovanju; kot nekakšen reprezentativen vzorec trenutne družbe.

V moderni demokraciji prevladujeta dva politična predstavništva. Prvi je parlamentarizem, ki ga pogosto imenujemo kar Westminsterški sistem, saj je zgodovinsko povezan z britansko vlado in njeno dediščino. Parlamentarni sistem temelji na zakonodajni suverenosti, kar pomeni da ima pravico odločanja o vseh pravnih aktih in določbah (Kryzanek 2004).

Glavne značilnosti parlamentarnega sistema so (Ferfila 2009; Brezovšek 2008):

- državne zadeve so operativno vodene s strani predsednika vlade;
- kot kolektivno odločevalsko telo lahko štejemo tudi kabinet predsednika vlade;
- izvršna oblast traja do podpore in zaupanja večine v parlamentu, če se to zaupanje izgubi, se parlament razpusti;
- predsednik vlade ni izvoljen neposredno, vendar je imenovan iz izvoljen s strani parlamenta.

Parlamentarni način vodenja države je popularen zaradi svoje enostavnosti delovanja in učinkovitega procesa vladanja. Parlamentarni sistem zagotavlja politično zastopnost tudi manjših skupin, ki jih v predsedniškem ni, ravno zaradi njegove pogoste dualnosti. Po vzpostavitvi koalicije, parlamentarni sistem deluje po načelu večine (Kryzanek 2004).

Glavni problem parlamentarnega sistema je prisotnost različnih elementov v različnih vejah oblasti, kar pa je v nasprotju z načelom demokratičnosti. Zakaj? Če zadevo pogledamo od začetka, je prvi korak političnih strank sodelovanje na volitvah. Če jim uspe na volitvah, to pomeni, da so dosegli dovolj podpore za vstop v parlament. Po navadi vlado sestavlja stranka, ki

je na volitvah dobila največ glasov, ta pa izmed svojih vrst določi voditelja in če je s strani parlamenta izvoljen, to pomeni da zavzema tako izvršno kot tudi zakonodajno oblast. Če se spomnimo za nazaj, je demokracija čez ves svoj razvoj zagovarjala razpršenost moči, ne pa koncentracijo moči v najbolj pomembnem elementu političnega sistema.

Predsedniški sistem pa je zgrajen po principu »checks and balances«. Predsednik je, kot predstavnik izvršilne oblasti izvoljen direktno s strani naroda, zakonodajna oblast je podeljena kongresu, skupščini... Predsedniški sistem je, kar se tiče odločanja, lahko zelo počasen. Ker niti en element ne sme biti hkrati prisoten v večih vejah oblasti, je lahko odločanje počasno, usklajevanja so naporna. Kryzek (2004) pravi, da predsedniški sistem ni ravno med bolj uspešnimi in učinkovitimi sistemi in lahko od politične pobude do končne odločitve preteče veliko časa.

Tudi vsem mladim demokracijam se odsvetuje predsedniški sistem, saj naj bi zaostroval konflikte in pospeševal polarizacijo v razdeljeni družbi (Lajh 2005).

5. DOPOLNITEV PREDSTAVNIŠKE DEMOKRACIJE

5.1. REFERENDUM

Referendum je orodje direktne politične participacije, kjer se državljani na osnovi vprašanja oziroma javnopolitičnega problema odločajo, kakšna bo rešitev.

Izraz prihaja iz latinske besede *referre*, kar dobesedno pomeni sporočiti, prinesiti, medtem ko se izraz referendum pojavi v Franciji. Njegov namen je neposredno glasovanje ljudstva pri nekem družbenem vprašanju ali problemu (Srunk 1995). Bourolleau (v Hamon 1998) pa dodaja, da zahteva po referendumu, kaže na to, da so državljani pripravljene sodelovati v javnem življenju.

V kolikor hočemo razumeti referendum je smiselno da pregledamo vrste referendumov, kdaj in kako se jih uporablja.

Referendum navadno razvrščamo glede na vsebino vprašanja, kdaj se uporablja in kje, ter ali je njegov rezultat obligatoren. Pri vsebini je referendum navadno razvrščen kot ustavnorevizijski, zakonodajni ali pa referendum o drugih vprašanjih. Pri prvem se volivci opredeljujejo do vprašanja povezanega s najvišjim pravnim aktom in sicer ustavo, predstavniško telo pa je lahko, glede na pravila, zavezano k spoštovanju te odločitve, ali pa ga lahko upoštevajo le fakultativno. Zakonodajni referendum, kot že samo ime pove, išče odločitve volivcev glede zakona ali zakonov in je po navadi fakultativen oziroma posvetovalen, ter le izjemoma obligatoren. Glede na lokacijo uporabe razlikujemo tudi med splošnim – državnim referendumom in lokalnim, ko se vprašanje tiče lokalne skupnosti (Kaučič 1999).

Hamon (1998, 15–16) je soočil argumente za in proti uvajanja referenduma v predstavniški politični sistem. Referendum v pozitivnem smislu vidi kot bistveno orodje demokracije, da lahko ljudstvo vlada samemu sebi in s tem dopolnjuje predstavniško demokracijo ter hkrati nadzira oziroma omejuje moč parlamenta pri absolutni zakonodajni oblasti. Referendum tudi predstavlja nek pritisk na poslance in s tem tudi zahtevanje odgovornosti, s tem pa se tudi zavira korupcijske potencialne zakonodajne veje. Glede na pluralizem in strankarsko tekmovanje, referendum omejuje strankokracijo in s tem ostali elementi dobijo moč pri izražanju svojega mnenja. Zaradi glasovanja na referendumu se krepi državljanska zavest, saj morajo biti državljani pripravljene na odločanje, s tem pa se tudi preprečuje politična apatija in odtujitev. Referendum tudi krepi politični potencial državljanov in omogoča sprejemanje dolgoročnih rešitev. S tem, ko so

državljeni tako tesno vpleteni v politično odločanje, to prispeva k stabilnosti in družbeni koheziji.

Glede slabih plati referendumov Hamon najava, da slabi predstavniško demokracijo in parlamentu odvzema kredibilnost, državljeni pa naj tako ali tako ne bi bili sposobni sprejemati odgovornih in pametnih rešitev. Zaradi referendumov naj bi se poslanci izogibali razpravi o referendumskih vprašanjih, s tem pa tudi prenesejo odgovornost odločanja na volivce, v kolikor se sami ne bi bili sposobni odločiti. Problematična je tudi propaganda, saj lahko na račun karizmatičnih voditeljev, državljeni glasujejo drugače, kot bi sami, lahko pa so tudi zmanipulirani s strani zasnove referendumskega vprašanja, saj so največkrat zaprti in izključujoči. Pomisleki proti referendumu vključujejo tudi razmišljanje tiranije večine nad manjšino in da na referendumu glasuje manjšina volivcev.

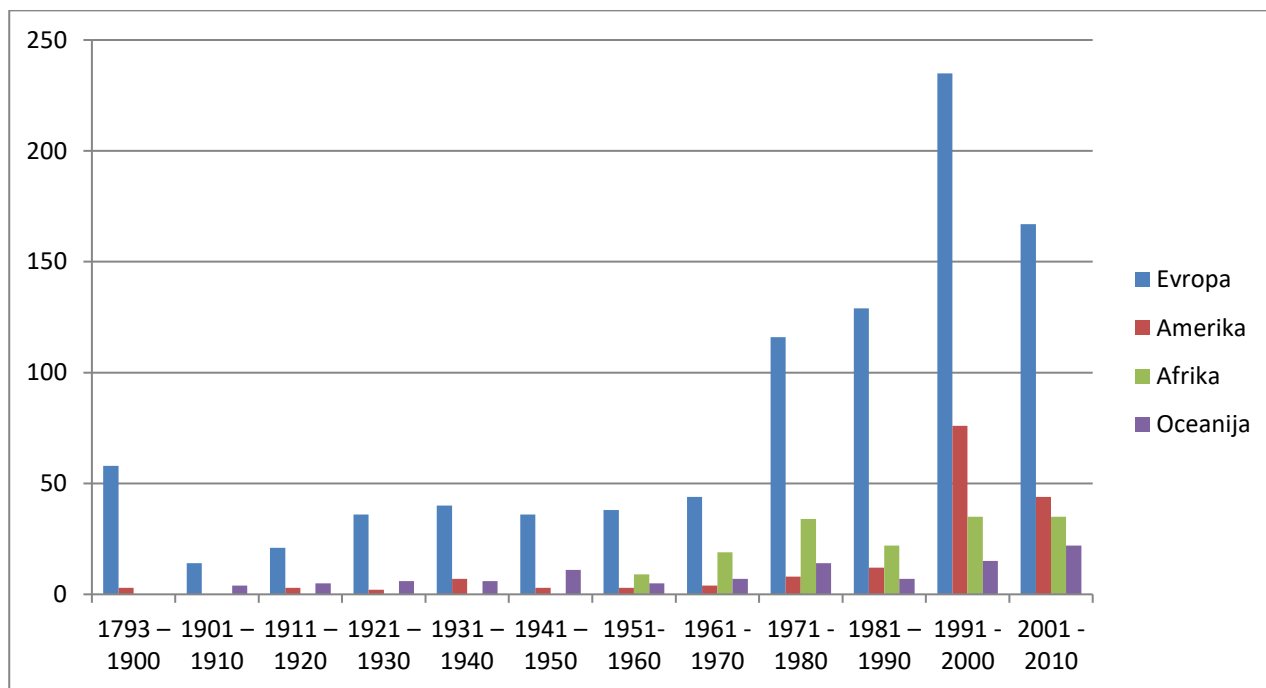
V nadaljevanju bom predstavila tabelo podatkov, ki zajema število izvedenih referendumov, od začetka moderne in predstavniške demokracije. Tabela je razdeljena na posamezne kontinente: Evropa, Amerika (severna in južna), Azija, Afrika in Oceanija. Če pogledamo časovni raspored, lahko rečemo da je zadnje stoletje bilo ključnega pomena za ohranitev temeljev k demokraciji in njeno razvijanje. V začetku moderne demokracije, lahko vidimo kje ima ta svoj ključni izvor, v Evropi. Državljeni evropskih držav so že zgodaj kazali zanimanje za politično in javno življenje. Po vseh ostalih kontinentih državljanska zavest še ni bila tako razširjena, to bila obdobja kolonizacij, osvobajanj, kratka viharnega obdobja v točki zgodovine. V obdobjih med dvema svetovnima vojnama je, razen v Evropi, še vedno opaziti manjše koriščenje tega orodja, za podajanje mnenja. Ko se v času hladne vojne začnejo težnje po svobodi, demokraciji in človekovih pravicah, vidimo da se celoten svet počasi prebuja. Evropa je bila tisti čas na poti združevanja v današnjo Evropsko unijo, zato lahko tudi tukaj iščemo vzrok, zakaj je Evropa tako referendumsko usmerjena. Potrebno je bilo doseči konsenz prilagajanja novi politični strukturi. Za slikovitejši prikaz prelomnih let moderne zgodovine in prelomnih trenutkov v demokraciji, sem tabelo še grafično prikazala.

Tabela 5.1: Število izvedenih referendumov po svetu

Čas	Evropa	Amerika	Azija	Afrika	Oceanija
1793 – 1900	58	3	0	0	0
1901 – 1910	14	0	0	0	4
1911 – 1920	21	3	0	0	5
1921 – 1930	36	2	1	0	6
1931 – 1940	40	7	0	0	6
1941 – 1950	36	3	2	0	11
1951 - 1960	38	3	13	9	5
1961 - 1970	44	4	22	19	7
1971 - 1980	116	8	50	34	14
1981 – 1990	129	12	30	22	7
1991 - 2000	235	76	24	35	15
2001 - 2010	167	44	30	35	22

Vir: Kaufman (2010, 208).

Graf 5.1: Število izvedenih referendumov po svetu

Vir: Kaufman (2010, 208).

6. SINTEZA UGOTOVITEV

S predstavitvijo vseh modelov demokracije smo dobili zelo dober vpogled v razvoj družbe in njene vrednote, kar se tiče demokracije. Pri klasičnih modelih je opaziti predvsem boj za pravice individuuma, tako družbene, kot tudi politične. Če posameznik nima političnih pravic, tudi ne more odločati o svojih družbenih in se za njih zavzemati. V preteklosti so ljudje skozi politične pravice iskali zaščito pred oblastjo oziroma vladajočimi, ter si tako prizadevali za skupni razvoj skozi politično svobodo državljanov. Kasneje pri moderni oziroma predstavniški demokraciji, se ljudje ne borijo več toliko za svoje politične pravice, vendar se borijo za državljanske pravice, saj so razlike v družbi velike. Vemo da je pri klasični demokraciji pomemben prosti čas, da se lahko državljani pripravijo na politično odločanje. Vendar pa v preteklosti niso delovala načela prostega trga. Tako se morajo danes državljani boriti za svoje pravice na dveh straneh – na politični in tržni strani. Glede na trditev elite, ki že vodijo posamezne demokracije, da državljani tako ali tako niso sposobni odločati o pomembnih zadevah, ki se tičejo države, po drugi strani pa jim z gospodarsko ureditvijo jemljejo pravico do prostega časa, je njihova trditev ne na mestu. Demokracija uspešno deluje na predelih, kjer države skrbijo za informiranost in izobrazbo državljanov, ki jim zagotavljajo naprej določen institucionalni okvir, ki jih ščiti, da lahko participirajo in s tem prenašajo sporočilo svojim predstavnikom. Vendar se mnogi ne strinjajo, da je zadeva izbira demokratična. Na volitvah, referendumih ima volivec le v naprej določene izbire, ki jih sam ne more oblikovati. Ja, omogočena jim je aktivna politična participacija, vendar je tudi omejena z finančnega vidika. Ali tako ljudje, ki nimajo dobrega finančnega statusa, odpadejo že na začetku? Ali ni potem odvzeta dvojna pravica, pravica tistega, ki bi lahko aktivno sodeloval in tistega, ki bi za njega aktivno glasoval? In če se dotaknemo tudi predstavniški oblik v demokratičnih državah, ali so res sama po sebi demokratično zastavljena? In kaj lahko volivci naredijo, če v volilnih kampanjah njihovi kandidati govorijo nekaj, ko pa pridejo do politične oblasti, se njihova pesem spremeni. Kandidati in predstavniška telesa so odgovorna, vendar le politična in najhujša posledica za njih je, da niso izvoljeni v nov mandat, državljanom pa še vedno obveljajo pravila, ki so jih sprejeli. Ko se konča njihov mandat, se ne končajo njihovi zakoni. In v odločanje o teh zakonih so vpeti tudi vsi tisti, ki jih predstavniki, ki smo jih izvolili, imenujejo ostale v posvetovalna in delovna telesa. Tudi vlado lahko sestavlja tisti, ki jo je sposoben, ne pa tisti, ki je zmagal na volitvah. Seveda to ni odvisno le od zmagovalca samega, ampak tudi od ostalih partnerjev v vladanju. To so tudi razlogi, zakaj državljani ne zaupajo več v predstavniško demokracijo. Ker ne zaupajo svojim predstavnikom, ker bazen političnih kandidatov ni tako raznolik in ker ne morejo zahtevati individualne odgovornosti predstavnikov. Zato bi morali državljanom omogočiti direktno odločanje o posameznih vprašanjih. Za primer

sem navedla uporabo referendumov, ki pa je organizacijsko lahko zahteven in tudi drag s finančne plati. Velikokrat lahko opazimo tudi pobude po vzpostavitvi e–demokracije, ki bi omogočala direktno opredelitev do konkretnega vprašanja. Glede na to, da živimo v dobi informacijske tehnologije, bi bilo verjetno v nekaj desetletjih možno tudi to. Vzpostavitev državnega enotnega portala, ki bi z zastavljanjem vprašanj in iskanjem mnenj, lahko pridobil direktne potrebe, ne samo 51% državljanov, in še to samo tistih, ki imajo volilno pravico. Tukaj so nepolnoletni mladi izključeni, vendar bi tudi njihovo razmišljanje prišlo prav za oblikovanje njihove prihodnosti. Tako bi z evalvacijo lahko ugotovili ključne prioritete državljanov, saj bi portal lahko bil javni tribunal na spletu. Vendar bi morala država v tem primeru zagotoviti izobrazbo državljanov, saj brez izobrazbe ni demokratičnosti in prosti čas, da se lahko ljudje posvetijo razmišljanju o svojim potrebah in potrebah državljanov. Zato pa bo potrebna še kakšna gospodarska reforma, ki bi to omogočala, saj drugače oblast vzame v roke elita, ki ima dovolj finančnih sredstev za aktivno participacijo in dovolj prostega časa, da se ukvarja s političnim življenjem.

7. ZAKLJUČEK

Skozi svoje diplomsko delo, sem se spraševala ali je v krizi načelo demokratičnosti, ali je v krizi le predstavniška demokracija. V prvem delu sem opisala problem, ki ga vidim v demokraciji. S teoretičnimi nastavki sem pregledala zgodovino demokracije, kje so njeni začetki, kateri so bili prelomni trenutki, ko so ljudje izražali željo po demokratičnih vrednotah, pravicah in svoboščinah. Ugotovila sem, da se je demokracija razvila, kot alternativa absolutni oblasti in s tem hotela uvesti nadzor nad glavnimi vejami oblasti. Skozi lastnosti demokracije sem ugotavljala glavne značilnosti sistema, kako so avtorji opredelili to kompleksno strukturo, ki zajema odnose med ljudstvom in državo, teritorij, ljudstvo, človekove pravice in svoboščine, glavne vrednote, ter institucionalizirana vladanja. V nadaljevanju sem povzela glavne značilnosti neposredne in posredne demokracije, ter jih skozi modele Davida Helda opisala in komentirala, ter izluščila glavne vrednote in značilnosti posameznega modela. Skozi klasične modele sem spoznala, da so temelji demokracije v zaščiti ljudstva pred oblastjo in težnja po političnem udejstvovanju in odločanju, saj so le tako lahko ljudje dosegli, da se odloča o njihovih pravicah. Predstavniški demokraciji sem dodala tudi glavne značilnosti dveh najpogostejših oblik predstavništva in kje so dvomi, zakaj ta dva modela nista primerna. Ugotovila sem, da je grožnja pri parlamentarnem sistemu ta, da z odločanjem predstavnikov, ni zagotovljena volja, ki jo izražajo pred glasovanjem državljanov, da po Westminsterškem modelu prihaja do imenovanja članov odborov in posvetovalnih teles, pri katerem državljani nimajo besede. Tako je lahko delovanje netransparentno in ne zajema predstavnikov, ki so bili izvoljeni na volitvah. Pri predsedniškem sistemu pa do problema koncentracije moči večih elementov v večih vejah oblasti ne prihaja, vendar je konsenz v takih modelih počasen in naporen. Skozi dopolnitev predstavniške demokracije, sem razmišljala o referendumu, ki je reformiran predstavniški sistem, z elementom neposredne demokracije in s tem vzpostavlja dodatno vejo oblasti in sicer nadzor ljudstva nad odločitvami predstavnikov. Skozi podatke, naraščajočega koriščenja referenduma, sem ugotovila, da ljudje, predvsem v Evropi, participirajo direktno, z oddajanjem volje na referendumu. Referendum je kot oblika participacije v veliki meri zaživel v obdobju po dveh svetovnih vojnah, ko smo bili priča številnim, kršitvam človekovih pravic in svoboščin. Tako se je z izražanjem volje ljudstva začela oblikovati nova družba, nova zavest, ki je zahtevala drugačno ureditev. Skozi preverjanje hipoteze *»Ali je v krizi načelo demokratičnosti?«* sem ugotovila, da z načelom demokratičnosti ni nič narobe. Zagotavlja človekove pravice in svoboščine in s tem dviguje kvaliteto življenja in vnaša moralne vrednote v družbo. Je pa vprašanje o krizi predstavniškega sistema bolj enostavno. Ko ljudje izgubijo zaupanje v svoje predstavnike in jim na volitvah ne podeljujejo več svoje suverenosti, vendar želijo svojo voljo

izraziti na referendumih, s tem slabi legitimnost odločitev predstavniškega telesa. Zato na svoji hipotezi »Ali je v krizi predstavniška demokracija?«, ter »Zaradi nezaupanja v predstavniško demokracijo, se povečuje uporaba referendumov.« odgovarjam pritrdilno.

8. LITERATURA

1. Adams, Ian in R.W. Dyson. 2003. *Fifty Major Political Thinkers*. London: Routledge.
2. Aristotel. 2010. *Politika*. Ljubljana: GV založba.
3. Bellamy, Richard in Dario Castiglione. 2000. The Uses of Democracy. Reflections of the European Democratic Deficit. V *Democracy in the European Union. Integration Through Deliberation?*, ur. Eriksen, Oddvar Erik in John Erik Fossum, 65–84. London, New York: Routledge.
4. Bibič, Adolf. 1992. Politična misel federalistov. *Teorija in praksa* 5-6: 585–594.
5. Brezovšek, Marjan in drugi. 2008. *Organizacija oblasti v Sloveniji*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
6. Dahl, Robert A. 1989. *Democracy and its Critics*. New Haven and London: Yale University Press.
7. Dahl, A. Robert. 1997. *Uvod v Teorijo demokracije*. Ljubljana: Krtina.
8. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.
9. Ferfila, Bogomil. 2008. *Demokratske in nedemokratske države sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Ferfila, Bogomil. 2009. *Primerjalne politike sodobnega sveta*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
11. Hamon, Francis. 1998. *Referendum: primerjalna študija*. Ljubljana: DZS.
12. Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, Knjižnica revolucionarne teorije.
13. Heywood, Andrew. 1997. *Politics*. Hampshire and London: Macmillan Press Ltd.
14. Hirsch, H.N..1986. The Therenody of Liberalism. *Political Theory* 3: 423–449.
15. Huntington, P. Samuel. 1991. *How Countries Democratize*. Political Science Quarterly.
16. Kaučič, Igor. 1999. *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: GV Založba.
17. Kaufman, Bruno, Rolf Büchi, Nadja Braun. 2010. *The IRI Guidebook to Direct Democracy in Switzerland and Beyond*. Köniz: Ast & Jacob, Vetsch AG.
18. Kean, John. 2009. *Life and death of democracy*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
19. Kryzaneck, Mihael J. 2004. *Comparative politics: a policy approach*. Boulder: Westview Press.

20. Lajh, Damjan. 2005. Ustavne izbire na pojugoslovanskem prostoru. V *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, ur. Danica Fink Hafner, Alenka Krašovec in Damjan Lajh, 53–64 . Ljubljana. Fakulteta za družbene vede.
21. Lefort, Claude. 1999. *Prigode demokracije : izbrani spisi Clauda Leforta*. Ljubljana: Liberalna akademija.
22. Lukšič, Andrej. 2009. Konec demokracije? Teorija in praksa 46 (5): 535–715
23. Madison, James in Jay, John. 1982. *The Federalist Papers*. New York, Bantam Books.
24. Pavčnik, Marijan, Ada Polajnar - Pavčnik in Dragica Wedam - Lukič, ur. 1997. *Temeljne pravice*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
25. Platon. 1976. *Država*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
26. Rizman, Rudi. 2009. *Človekove pravice kot element politične kulture*. V Stanič, Janez in Daša Macura (ur.): *Demokracija in politična kultura*, 103–110. Ljubljana: Enajsta univerza.
27. Rangus, Marjeta in Drago Zajc. 2010. Koncept predstavništva: kdo koga predstavlja in kako. *Teorija in praksa* 47 (4): 732–748.
28. Rutar, Dušan. 2003. *Noam Chomsky o anarhizmu & demokraciji*. Ljubljana: Umco (zbirka Bela Premiera).
29. Sørensen, George. 1993. *Democracy and Democratization. Processes and Prospects in a Changing World*. Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
30. Srunk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor, Obzorja.
31. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2014. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.